

Manne eai leat mearrasámiin makkárge vuoigatvuodát mearrabivdui?

STEINAR PEDERSEN

Mearrabivdu ja mearrariggodagat – vuodđun Finnmárkku ássamii

Dihtosis boarráseamos ássanbáiki Norggas lea 10 300 jagi boaris. Dan mii gávdnat Máhkarávjjus Finnmárkkus. Váldovuodđun dán guovllu ássamii dan rájes otnáži leamaš guolásteapmi ja eará mearrariggodagaid ávkkástallan.

Áramus dieđuid Finnmárkku rittuin ovttas gii ieš fitnan doppe, buktá holo-galaš hoavda Ottar loahpageahčen 800-logu, ja son duodašta dan maid arkeologalaš gáldut čájehit: Mearrabivdu lei sámi ealáhus. Borjjasmátkkistis Romssa guovlluin Vilgesáhpái, Davvi-Romssa, Finnmárkku ja Guoládat-njárgga riddogáttiid, muitala ahte doppe ledje dušše «guolásteaddjit, loddebivdit ja bivdit, geat buohkat ledje sápmelaččat» (NAČ 1984:18 S, s. 643). Eará láhkai daddjon: Vuosttamuš olbmot geaid birra mii gullat sus gii ieš lei deaivan daid Finnmárkku rittus, leat sápmelaš guolásteaddjit.

Muhto – liikká sáhtii dalá guolástusministtar Svein Ludvigsen Kárášjogas čakčamánu 23. b. 2004 muitalit Sámediggái ahte olbmui dán guovlluin gos Ottar lei deaivan dušše sápmelaš guolásteddjiid, eai leat mangelágan vuoigatvuodát, eai historjjálaččat eai ge álbmotrievtti vuodul. Ludvigsen logai ahte álbmotriekti ii atte álbmogii sámi guovlluin earenoamáš historjjálaš vuoigatvuodaid guolásteapmái (Ludvigsen 2004).

Dehálaš gažaldat dán oktavuodas lea ahte mo lea vejolaš čuočuhit ahte guhkesáigge ja čadagaskka geavaheapmi mii ii leat dušše 1200, muhto eanet go 10 000 jagi boaris, ii atte mearrasámiide ii ge Finnmárkku olbmuide makkárge rivttiid ávkkástallat sin árbevirolaš mearrariggodagaiguin? Ulbmil dáinna čállosiin lea geahččalit govvidit mii Finnmárkkus dáhpáhuvvá guolástusrivttiid ektui Ottara rájes otnáži, goas mat rievdadeamit deaividit ja lea go son duodaid nu ahte olbmot leat báhcán áibbas vuoigatvuodaid haga.

Mearrasámit leat bivdán oppa áigge, ii ge guolásteamiis leamaš boatka eai ge olbmot leat heaitán bivdimis guhkit áiggiid ain hávállasi, nu ahte historjjálaš vuoigatvuodát eai sáhte leat jávkan váilevaš geavaheami geažil. Vel dan mánngačuohtejagi guhku gáldovátnivuoda áigodaga Ottara maŋŋá gullat mearrasámiid guolásteami birra 1170–1180-loguin. Dát guolásteapmi mii lei giđđabivdu, dáhpáhuvai Oarje-Finnmárkkus dahje Davvi-Romssas. Seamma guolástushámmanis ledje maiddái mánŋa kristtalačča dahje dáža guolásteaddji. Sii ledje dohko bohtán Davvi-Norgga máddelat guovlluin (Bratrein 1998).

Dieid áiggiid lei Finn Márku ja Davvi-Romsa ain olggobealde Norgga, ii ge lean várra mangeláŋan bistevaš dáža ássan dáin guovlluin. Dieđuid mielde bohtá dán láŋan dáža riddoássan easkka 1200-logus. Omd. álggogeahčen 1300-logu lei girku ja ladni ceggejuvvon Várggáide.

Finnmárku guolásteaddjit 1600-logus

Stáhtaid gaskkas ledje guhkit áigge riiddut sámi guovlluid alde, ja easkka 1613:s čielggai loahpalaččat guđe stáhtas lei áidnastivrenváldi riddo- ja vuotnaguovlluin davimus Norggas ja nu maiddái Finn márkku. Dan rájes ledje maiddái dáid guovlluid mearrasámit vuosttaš geardde historjjás dušše ovttá stáhta vuollásažžan – Dánmárku-Norgga.

1600-logus ledje mánŋa sierra guolástanjoavkku Finn márkku mearraguovlluin. Dát ledje:

- Dáža riddoássit.
- Mearrasámit vuotnaguovlluin.
- Ruota hálddašanguovllu siseatnama sápmelaččat geat johte mearragáddái geasset boazodoalu oktavuodas dahje dušše mearrabivddu dihtii.
- Ruošša hálddašanguovllu nuortasápmelaš guolásteaddjit dálá Máttá-Várjjagis nuorttas.
- Giđđa- ja geasseseáigodaga bivdit Romssas ja Nordlánddas.

Dát maŋimus joavku ledje nu gohčoduvvon davásjohttit dahje ruovtturiikkajohttit. Sii ledje dábálaččat Finn márkku mihamáraid rádjai ovdal go ruoktot máhce. Doaba *ruovtturiikkajohttit* bohtá várra das go dáža ássit

Finnmárkkus navde sin rivttes ruovttobáikki leat máddeleappos. (Nedkvitne 1988: 56.)

1600–1700-logut. Čielga prinsihpat guolásteamis ja eará luondduriggodagaid ávkkástallamis

Guolásteami prinsihppa 300–400 jagi dassái orru leamen ahte báikkálaš ássiin ledje sierra rievttit. Riektehistorihkkár Sverre Tønnesen cealká guolástusriekteádejumis ahte mearrabivdu dihto mearraguovlluin gulai lagamus guolástangillái (Tønnesen 1979: 275–276). Einar Niemi čállá maid ahte goittotge nu árrat go 1650:s lei Čáhcesullo guovllus priváhta oamastanvuoigatvuohta fásta liidnabivdosajiide maid mañisboahttit árbejedje (Niemi 1983: 23).

Allan Kristensen gii vuodušta dutkamušas áigodaga 1620–1770 duopmogálduide, čájeha ahte Finnmarkku mearraguovlluin ledje čielga ráját siiddaid ja gilážiid gaskkas, ja dáid rájaid siskkobealde lei áidnavuoigatvuohta mearrariggodagaide, nugo fálláide, njurjuide ja gáddái rievdan muoraide (Kristensen 2001: 43–45). Rittus gulle dát vuoigatvuođat dáža guolástangilážiidda ja vuotnaguovlluin fas sápmelaččaide. Go ássanminsttar lei dan lágan, de mearriduvvui muhtun oktavuodain ahte sámit ja dážat galge juogadit dáid namuhuvvon luondduriggodagaid. Mii guoská guolásteapmái Finnmarkku vuonain, de lea goittotge – dán duopmogáldomateriálas masa Kristensen vuodđuda dieđuidis – váttis oaidnit ahte mearrasámit leat čuočuhan alcesaset áidnavuoigatvuođa guolásteapmái.

Mo de dáiguin nu gohčoduvvon davásjohti- dahje ruovtturiikkajohti-guolásteddjiiguin geat gidaid bohte Finnmarkkui Davvi-Norgga máddelat guovlluin? Orru nu ahte sii guhká bivde meara seamma dásis go finnmarkulaččat. Muhto – 1702:s mearriduvvui ahte sii dan rájes galge beassat orrut dušše fávllimus sulluin oarjjabealde Várggáid (Tønnesen 1979: 93). Dan rájes lei omd. stuorra Várjjatvuotna giddejuvvun sidjiide.

Dát máksá dan ahte eará guovlluid guolásteaddjit eai galgan hehttet báikkálaččaidda guolásteami. Dát prinsihppa maiddá guoskkai daid ollu ruošša guolásteddjiide geat bohte Finnmarkkui 1700-logus. Sin guolásteapmi ráddjejuvvui vel eanet go ruovtturiikkajohttiid (Pedersen 1994: 85 f).

Lappekodisilla ja mearrabivdorievttit

Rádjageassima oktavuodas Norgga ja Ruota gaskkas, masa Suopma gulai 1751:s, ráhkaduvvojedje maiddái hui vuđolaš njuolggadusat rádjarasttil-deaddji sápmelaččaid várás – Lappekodisilla. Muhto – lea go kodisillas makkárge mearkkašupmi mearrabivdui dahje mearrasámiid riektedillái?

Sámiid ávnnaslaš vuodu sihkkarastin lei Lappekodisilla váldoulbmil. Sámit geain lei dárbu dasa, besse smávva divada ovddas ávkkástallat luondduriggodagaiguin guktuid bealde rájá. Dát njuolggadusat guske vuosttažettiin boazodollui, muhto guoskkahedje maiddái meahcásteami, mearrabivddu ja njuorjjobivddu. Kodisillas bođii namalassii ovdan ahte Ruota beale sápmelaččat geat mearragáddái johte, galge beassat meahcástit ja guolástit nugo eará norgalaččat. Dát mearkkašii ahte go mákse smávva ruhtasummáža, de besse ollásit sihke meara ja njuorjuid bivdit. Lea maiddái jáhkehahti ahte sis lei lohpi mannet ja uvjjaid váldit dakkár báikkiin gos dat lei vejolaš.¹

Buot davimus rádjaguovllus eai lean dušše boazosámit, muhto maiddái eará Ruota beale sámit, 1809 manjá Suoma beale sámit, geat kodisilla njuolggadusaid mielde ávkkástalle mearrabivdduin Norgga bealde. Danin lei ge mearrabivdu Nuorta-Finnmárkku vuonain, gitta 1852 rádjugiddemii, Ohcejoga ja Anára sámiid guovddáš ealáhusvuodđu (Pedersen 2006).

Mearrasámit ja kodisilla ulbmil

Mo de mearrasámit dán govas? Ledje go vai leat go 1751-mearrádušat mangelágan ávkin sidjiide? Dan oktavuodas lea dehálaš gávnnahit mii son lei kodisilla ráhkadeami ulbmil. Muhto – dát lea viiddis fáddá ja dás lea vejolaš dušše moadde momeantta guoskkahit.

Sámi vuoigatvuodálávdegoddi mii 1984:s vuđolaččat guorahalai mánga beali Lappekodisillas, čállá ahte doppe gávdnojit ovdamearkkat dan guv-

¹ §§ 12 ja 13. Áidna spiehkastagat njuorjjobivdo-, mannen- ja uvjačoagginrievttis ledje dakkár báikkis mat ledje láigohuvvon (forpaktejuvvon) earáide.

lui ahte kodusilla lei ráhkaduvvon boazosámiid rivttiid nannema várás.² Muhto – lávdegoddi maiddá čujuhii kodusilla golbmalogát paragrafii ja ovdabargguide main čielgasit boahá ovdan ahte sámi álbmot galggai suodjaluvvot. Sámi álbmoga seailuheapmi dahje suodjaleapmi boahá earret eará ovdan ovdabargguin main «Lappernes Conservation» nannosit deattuhuvvo. Boazodoallu lei dušše okta mángga eará sámi ealáhusas dán guovllus maid rádjá jugii. Danne sáhtá čujuhus sápmelaččaide ja sin vejolašvuhtii ceavzit nášuvdnan, dulkojuvvot nu ahte «olles ráji rastá johtti álbmot lei suodjaluvvon, eai dušše sii geat elle boazodoalus» (NAČ 1984:18 S, s. 187).

Otto Jebens gii vuđolaččat lea giedahallan kodusilla mángga oktavuodas, čállá ahte dat vuosttažettiin lea boazosámiid várás, ii ge namut mearrasámiid. Analogalaččat gehčchon de oaivvilda liikká ahte mearrasámiid rievttit maid nannejuvvojit kodusilla bokte danin go dat livččii leamaš eanet go gutneheapmi jus mearrasámit, geat doloža rájes juo leamaš Davvi-Norggas ja leat geavahan dáid guovlluid, galggašedje leat fuonit riektedilis «eatnamiid ja čáziid» geavaheamis. (Jebens 1986: 337; Jebens 1989.)

Ove Bjarnar gii lea bargan olu kodusilla ollašuvvamiin, oaivvilda fas ahte das ii lean ulbmil ásahit ođđa stáhtusa sápmelaččaide, ii rivttiid dáfus ii ge duodalaččat, ja čállá maiddá ahte go dat gokčá sápmelaččaide nášuvdnan, de ferte dat áddejuvvot oppalaš dahje universella politihkalaš áigumuššan (Bjarnar 1989: 75). Bård A. Berg lea seamma čielggas. Su árvvoštallan lea ahte go sámi álbmoga suodjaleapmi deattuhuvvo kodusilla oktavuodas, de lea jáhkkimis ahte kodusilla guoská buot sápmelaččaide (makkár ealáhusat dal juo ležžet) (Berg 1990: 36).

Go mannat ruovttoluotta ráddádallamiidda ovdal go rádjasoahpamuš ja kodusilla bođiiga áigái, de sáhtá earret eará čujuhit Dánmárku-Norgga gonagasa gohččumii maid sáddii iežas rádjakommisárii 1749:s, mas doaba *sámi nášuvdna* lea guovddážiis. Dán gohččuma mielde galggai rádjakommisára ovttasráđiid iežas ruottelaš kollegain guorahallat ja mearridit buot áššiid mat guske sámi nášuvdnii – «den Lappiske Nation» – guktuid bealde rájá, ja ráhkadit jierpmálaš ja bistevaš ortnega dán nášuvdnii ávkin – «til Bedste for denne Nation» (Taranger 1904: 27).

² Sámi vuoigatvuodalávdegotti kodusilla árvvoštallan doallá dakkár fágalaš dási ahte dan eahpitkeahhtá sáhtá atnit dutkamuššan.

Jus mat earret eará dán dulko nu ahte kodusilla álgoálggus lei dokumeanta mii galggai nannet oppa sámi álbmoga vuoigatvuođaid, de čuožžila muhtun hui dehálaš gažaldat: Manne de eai leat mearrasámit namuhuvvon dokumeanttas?

Váldočilgehus dasa sáhtta leat nu oktageardán go geográfija. Lei namalassii nu ahte stuorámus oasis dán ođđa rádjaguovllus lei dušše boazosámiin dárbu rasttildit rájá ealáhusaset geažil. Danne lei áibbas dárbbaslaš ráhkadit dárkilis njuolggadusaid dán ealáhusa várás.

Kodisillas gávno goit okta konkrehta ovdamearka mo eará sámi joavkkuid beroštumit váldojuvvojede vuhtii go rádjageassin váikkuhii aiddo sidjiide. Dat lei paragrafa 28. Doppe celkojuvvui ahte ássit (ledje dušše sámít) Ruota davvinuorttamus oasis, Ohcejogas ja Anáris, galge sihkkarastojuvvot bistevas gávppašarivttiid Norgga bealde. Dat máksá dan ahte sámi nášuvnna seailuhanprinsihpa mielde ráhkaduvvui mearráduš nu ahte dán guovllu sámi álbmot gávppašeami oktavuodas ii galgan gillát vahágiid rádjageassimis.

Vuolláičáli iežas barggus Lappekodusillain rádjaguovlluin Norgga ja dálá Suoma gaskkas, gávnojit mánja ovdamearkka das mo kodusilla geavahuvvui analogalaččat. Áššit mat eai guoskan boazosámiide, liikká árvoštallojuvvojede kodusilla njuolggadusaid ektui dahje juo giedahallojuvvojede vugiid mielde mo dás ovdalis namuhuvvon leamaš kodusilla ulbmil – riektedokumeanta mii galggai sihkkarastit buot sápmelaččaid rivttiid (Pedersen 2006).

Danne áiggun dás várrogasat čuočuhit ahte mearrasámiid riektedilli, earenoamážit vuodustuvvon *sámi nášuvdna*-doahpágit – «den Lappiske Nation» – maidái lea oassi dán 1751 álbmotriektedokumeanttas ja lágas.

1700-logu manjit oassi – finnmárkulaččaid vuosttašvuoigavuohta guolásteapmái nannejuvvo

Lappekodusilla formaliserii gaskkamutto 1700-logu mearrabivdorivttiid ovttá eará stáhta ássiide – Ruota beale sámiide. Danin lea gáddimis ahte davvijohttiid riektedilli, sii geat Nordlánddas ja Romssas bohte meara bivdit Fínnmárkkus, lei rievdat nu ahte sis ge livčče lean seamma guolástuseavttut

go finnmáarkulaččain ja Ruota sámiin. Muhto – sin riektedilli fuonui vel eanet. Gonagas Københámmanis mearridii namalassii 1778:s ahte davvijohttuolásteaddjit eai oppanassiige ožžon leat sisvuonain dahje fierpmástallat doppe gos báikkálaš álbmogis ledje liidnastallansajit.³

Dán ferte geahččat dan oktavuodas mii dáhpáhuvai golbma jagi das ovdal. Dalle bođii namalassii buot miellagiddevaččamus lánka obalohkáii mii guoská finnmáarkulaččaid mearrabivdinrivttiide. Dat lea nu gohčoduvvon 1775 eanančujuhanresolušuvdna mii vuosttaš gearde rabai vejolašvuoda mihtidahttit priváhta eatnamiid olbmuid ámttas. Dán lágas maiddái ledje njuolggadusat mearrabivddu, stuorra jogaid luossabivddu, vuovddi ja maiddái eará dilálašvuodaid birra.

Sverre Tønnesen deattuha ahte go galgá árvvoštallat resolušuvnna, de lea dehálaš áddet maid lánkaaddi oaivvildii diliid birra Finnmárkkus ja maid son lei áigon olahit. Mat gusket ealáhusoktavuodaide, de čállá Tønnesen ahte stáhtas ii eisege lean áigumuš sihkkarastit iežas vuoigatvuodaid, muhto ahte mearrádusat ledje oassin politihkas mas stáhtas galggai leat unnit ovddasvástáduš Finnmárkku ealáhusain. Viidáseappot čállá son ahte finnmáarkulaččain berrii leat sihkkareamos birgenvuodđu das maid Finnmárkku eana attii. Ii ge oktage galgan massit rivttiid mat sis ovdalaččas ledje, ja finnmáarkulaččaide galge vel eanet rievttit dovddastuvvot. (Tønnesen 1979: 133–)

Áigumuš ja dáhttu nannet ja formaliseret daid dilálašvuodaid mat ledje Finnmárkkus 1775:s, lea sihke resolušuvnna ja eananmihtideaddji njuolggadusaid váldoulbmil.⁴ Eananmihtidanoktavuodain galge olbmot nu guhkás go vejolaš oažžut mihtiduvvot daid báikkiid maidda sii juo ledje ásaiduvvan. Mii soahkevuodái guoskkai, de gulai boaldinmuorra daid giliide gos vuovdi lei gávdnomis.

Gonagasas galge liikká leat rievttit beahce- ja guossavuvddiide ja vel muhtun earenoamáš «forpaktejuvvon» luondduhávskodagaide, nugo njuorjjo-

³ Geahča «Forordning om den Finmarkske Taxt og Handel» (Lánkaásahus Finnmárkku vearuheamis ja gávppašeamis), 20.8.1778, § 32, Schou 1795: 75–76.

⁴ Resolušuvdna lea ollásit gávdnomis Tønnesen 1979: 136–139. Eananmihtideaddji njuolggadusat gávdnojit seamma girjjis, s. 392–397.

bivdui, mannemii ja dolgečoaggimii jnv., dihto ávdin sulluin ja ásakehtes guovlluin. Muhto – go dát báikkít ožžo fásta ássiid, de galggai ámtamánni evttohit mo dát luondduhávkodagat galge bohtit ávkin maiddái sidjiide (Tønnesen 1979: 137). Eará sániiguin – gonagas dohkkehii finnmárkulaččaid geavahanrivttiid ja maiddái ahte dát rievttit galge árvvus adnojuvvot.

Eanančujuhanresolušuvnna § 6 ja mearrabivdu

Resolušuvnna 6. paragrafas celkojuvvo dán láhkai mearrabivddu ja eará luonddoriggodagaid birra:

De Herligheder, som hidindtil have været tilfælles for hele Bygder eller Almuen i Almindelighed, være sig Fiskerie i Havet og de store Elve, samt Landings-Steder og deslige, forblive fremdeles til saadan almindelig Brug.⁵

Eanančujuhanresolušuvnna § 6 lea ain gávdnamis Norgga láhkagirjii doaimi láhkan (Norges lover 1687–2005 s. 17).⁶ Sverre Tønnesena oainnu mielde lei dát paragrafa deháleamos dohkkeheapmi das ahte árbevirolaš geavaheapmi galggai bissut, ovttaskas giliin dahje álbmogis (Tønnesen 1979: 137).

Otto Jebens oaivvilda ahte paragrafa čujuhusat konkrehta geavahanvugiide leat dušše ovdamearkkat dain oktasaš rivttiin main dás lea sáhka. Earret eará Tønnesena doarjagiin čállá Jebens ahte § 6 ulbmildii bisuhit buot dalá rivttiid álbmogis, ležžet dal leamaš ovttaskas giliid oktasaš rievttit dahje dakkár rievttit mat gulle oppa álbmogii (Jebens 1999: 352).

Oažžun dihtii buoret áddejumi maid dát mearrádus dadjá mearrabivddu birra, de ferte máhccat duodalaš geavaheapmái jagis 1775. Makkár riektedili galggai guđát paragrafa suodjalit? Lei go geavaheapmi ja riektedilli nu ahte mearrabivdu gulai buohkaide oppa riikkas ja nu lei friija gilvu guolle-

⁵ 'Luondduhávkodagat mat dán rádjai leamaš oktasaččat olles giliide dahje oppa álbmogii, omd. guollebivdu ábis ja stuorra jogain, vágit ja dakkárat, galget ain leat diekkár dábálaš geavahusas.' (čállá jorgalus)

⁶ Láhka mii lea beaiváduvvon miessemánu 27. b. 1775.

riggodagaid alde, dahje gulai go guolástusriekti giliide dahje gulle go rievttit Finnmárkku ássiide regionálalaš prinsihpa mielde?

Go dán galgá vástidit, de lea lunddolaš geahčastit makkár njuolggadusat Finnmárkku mearrabivddus ledje 1775:s. Dalle oaidnit ahte sihke davvi-johttiid ja ruoššaid bivdu lei garrasit ráddjejuvvon. Nuppe bealis fas finnmárukulaččain ledje nana ovdamunit. Dát ovdamunit maddái áibbas čielgasit guske Ruota beale sámiide geat geasset färrestalle vuotna- ja riddogáttiide Lappekodisilla njuolggadusaid mielde.

Go eanančujuhanresolušuvnna ulbmil lei sihkarastit ealáhusrivttiid finnmárukulaččaide ja § 6 nanne ahte guolásteapmi galggai jotkojuvvot nugo dan ge rádjái, de dat oktageardánit nanne ja formalisere finnmárukulaččaide dan vuosttašvuoigatvuođa mii sis juo lei. Muhto – lei go dát vuosttašvuoigatvuohta buot finnmárukulaččaide vai gulai go riekti ovttaskas giliide?

Muhtun riektehistorjjálaš čielggadeamis 2004:s guoskkaheigga Per Christiansen ja Jørn Øyrehagen Sunde cealkámuša guđát paragrafa sisdoalu guolásteami hárrái. Sudno áddejupmi lei ahte eanančujuhanresolušuvdna sihkarastii giliid sierrarivttiid meara bivdit (Christiansen – Sunde 2004: 9). Maŋná čállá vel Sunde ahte sihke 1772:s ja 1786:s bohte njuolggadusat mat guske Lofuhtii gos vuođuštuvvui ahte guolástangilit hálddašit iežaset mearraguovlluid, ja son joatká ahte celkojuvvui maddái 1775 eanančujuhanresolušuvnna ahte giliid sierrarievttit meara bivdit eai galgan rievdaduvvot go Finnmárkkus šattai vejolaš oastit eatnama gonagasas, njuolggadus mii ii leat vel heaittihuvvon (Sunde 2006: 390).

Peter Ørebech oaivvilda iežas bealis teavstta sáhttit lohkat dulkokeahtá ja ahte guolásteapmi galggai leat oktasaš vuoigatvuohta Finnmárkku álbmogii (Ørebech 2004).

Dat mii lea áibbas čielggas lea ahte guđát paragrafa doaba *Almue* (álbmot) gokčá dušše olbmuid geat ásse Finnmárkkus. Olggobeale ássiide eai lean mearariggodagat dábalaš geavahussii. Dás ovddabealde namuhuvvon 1778 mearrádus mii gilddii davvijohttiid vuonain bivdimis, lea maddái duodaštussan dasa ahte eanančujuhanresolušuvnna § 6 suodjalii finnmárukulaččaide mearrabivddu. Livččii namalassii lean hui imaš jus gonagas 1775:s

livččii oaivvildan ahte Finnmárkku mearraguovllut ledje buohkaid várás Dánmárku-Norggas, ja dušše golbma jagi dan maŋŋá fas attii lága mii lei njulgestaga dan vuostá.

1830 guolástusláhka – sisriikkalaččat ožžo seamma vuoigatvuođaid

Gitta 1830 rádjai ii rievdan dát riektedilli. Sis geat orro Finnmárkkus, lei ovttas Ruota ja Suoma sámiin (maŋŋá 1809) vuosttašriekti mearrabivdui.

Finnmárkku guolástusláhka mii bodii 13.9.1830, buvttii rievdadusa. Das ožžo Norgga riikkavuložat ovtaárvosaš guolástusvuoigatvuođaid go finnmárukulaččat. 1830 guolástusláhka rihkui danin čielgasit boares ja formaliserejuvvon prinsihpaid ahte finnmárukulaččain lea vuosttašvuoigatvuohta ámtta mearrabivdui. Muhto – seamma čielggas orru maid ahte finnmárukulaččaid *riekti* guolástit ii rievdan.⁷ Lea maiddái váttis oaidnit ahte dát *riekti* ovttage maŋŋá bohtán láhkamearrádušas livččii sis eret váldon.

Kodisilla mearrabivdoriekti lei fámuš 1830 maŋŋá

1830 guolástusláhka ii rievdadan Suoma sámiid guolástusrievtti nu mo dat bodii ovdan Lappekodisillas.⁸ Nuorta-Finnmárkku fáldi čuoččuhii omd. 1832:s ahte buot Ohcejoga ja Anára sámiin lei kodisilla vuodul guolástusriekti Norggas. Šiehtadallamiin Suoma ja Norgga guovllueiseválddiid gaskkas jagiin 1832–1834 juksan dihtii dárkkistuvvon ja ođasmahttojuvvon kodisilla, ledje Suoma sámiid guolástusrievttit guovddážis ja dat bohte čielgasit ovdan dan árvalusas mii ráhkaduvvui. Árvaluvvui ahte dát vuoigatvuohta maiddái galggai guoskat Eanodahkii – Ohcejoga ja Anára lassin. Šiehtadallit maid soabadedje lasihit kodisillii ahte oassi logádušas Suoma sámiid dietnasis go Norgga bealde vuvde sállasa, galggai mannat dan suohkana suohkanbáhppii gosa sii gulle Suomas.

Dieid áiggiid bohte eanet ja eanet láttánat (kvenat) earenoamážit Várjjaga

⁷ Dárkkuhan ahte in leat iskan lága ovdabargguid, muhto huksen čuoččuhusa dasa mo láhka doaimmai go vuos lei dohkkehuvvon.

⁸ Dán oassekapihttala vuodđun lea ollásit Pedersen 2006, kap. 5.3.8.

guolástangiliide. Nuorta-Finnmárkku eiseválddit eai atnán dan positiivvalažžan. Boađus lei ahte 1835:s bohte garra ráddjejumit kvenaid ássamii ja luondduriggodagaid geavaheapmái dien guovllus. Dalle celkojuvvui maid áibbas čielgasit ahte dušše Suoma badjeolbmui lei *riekti* bivdit meara Norgga bealde. Muhto – das lei beroštahti spiehkastat: Mearráduš ii galgan guoskat Ohcejoga ja Anára ássiide. Sivvan dasa ledje 1751-njuolggadusat – mat eai sáhte leat eará go Lappekodisilla.

1830-logu loahpageahčen masse maiddái dát sámi suohkanat dan ovdamuni mii sis lei leamaš kvenaid ektui. Buohkat geat dan rájes bohte guolástit Norgii – Ohcejoga ja Anára guolástansámit, Davvi-Suoma ja Davvi-Ruoŧa kvenat ja Ruošša beale nuortasámit –, sáhte dušše leat bargoveahkan Norgga ássiid fatnasiin.⁹ Guolleriggodat galggai gullat dušše riikkaássiide ja sadii čorgejuvvot dáža sisafárrejeddjiide. Muhto – Suoma beale badjeolbmuid guolástusriekti vel iežaset fatnasiiguin ja biergasiiguin gal lei fámus nu guhká go kodisilla doaimmai, dahje 1852 rádjagiddemii.

Ovdáneapmi 1900-logus – gilvu guolleriggodagid alde ja váilevaš vuotnasuodjaleamit

Go stuorat fatnasat muhtoriiguin ja odđa ja aktiiva bivdobiergasat boahthohte, de šadde sihke luondduriggodagaid suodjaleamit ja vuoigatvuođagažaldagat hui guovddážiin ovddit jahkečuohtemolsumis.¹⁰ Vuotnaássit, vuosttažettiin sápmelaččat, dovde dán odđa teknologijja deattu hui garrasit. Danin bohte mánga bures vuoduštuvvon gáibádusa vuotnariggodagaid suodjalit aktiivvalaš bivdosiid vuostá ja maiddái ahte vuosttašvuoigatvuohta dáid riggodagaide gulai daidda geat árbevirolaččat ledje daid geavahan.

Guhkás allateknologalaš guolástusáigodahkii joatkašuvai áddejupmi mearrideaddji guolástuseiseválddiin ahte mearra lea gurremeahtun. Ii lean ba sáhka ge rievdadit lágaid mat guske guolásteapmái, lágat mat ledje ráhkaduvvon dalle go ledje dakkár bivdobiergasat mat eai áitán guollenáliid. Jáhkku «guolásteami friijavuhtii» dagahii ahte dehálaš guollenálit nugo sallihat/silddit ja belohahkii maiddái šákša, bivdojuvvojedje measta sogaheapmin

⁹ Ruoššaide ledje sierra njuolggadusat, earret eará fertejedje bivdit nu ja nu fávllis jnv.

¹⁰ Čuovvovaš lea huksejuvvon Pedersen 1994 ja 1997b ala.

gaskal 1960- ja 1980-loguid. Maiddái Bárentsábi dorski geahppánii garrasit loahpageahčai 1980-logu. Vuotnaguolásteddjiin ii lean ollu dadjamuš guolástusealáhusa fámuide mat eai háliidan geahpedit guolásteami, eai baskkimus vuotnačiegain ge.¹¹

Vaikke leamaš lossa bargu juksat vuotnaráfáidahttimiid, de lea liikká viehka ođas sihke sámiiide ja eará báikkálaš ássiide, geat jierpmálaččat leat bivdán buolvadaga buolvadaga maŋis, ahte sii dál – almmolaš njuolggadusaid bokte – gildojuvvojit geavaheames lagaš mearrariggodagaid. Mii de lea dáhphuvvan?

Jos mii dorski geavahat ovdamearkan – buot mávssoleamos guolli mearrasámiid guovlluin –, de bođii garra rievdadus 1990:s. Dalle mearriduvvojedje dorskebivdui nu gohčoduvvon fanasearit. Juohke fatnasii gullá jahkásaččat vissis dorskeearri. Dáid eriid sáhttet eaiggádat dál vuovdit measta nu go háliidit.¹²

Ollu mearrasámiide šadde 1990-njuolggadusat issoras roassun. Eaktun oazžut fanaseari 1990:s lei ahte galggai leat bivdán vissis meari dorski ovttá dán jagiin 1987–1989. Muhto – eanaš guolásteddjiide geain ledje smávva fatnasat mat ledje heivehuvvon árbevirolaš vuotnabivdui, lei dán gáibádusa veadjemeahtun deavdit. Sis ii lean leamaš maid bivdit dieid namuhuvvon jagiid.

Sivvan dasa lei luonddukatastrofa – jahkásaš njuorjjoinvašuvnnat riddo- ja vuotnaguovlluide jagiid 1979–1988. Njurjot balde dorski boahtimis vuonaide ja dan sivas smávit fatnasat eai olahan dan bivdogáibádusa.

Vaikke mearrasámit ledje bivdán dorski iežaset guovlluin duháhiid jagiid, de lei sin váilevaš «historjjálaš» bivdu jagiin 1987–1989 mii geavahuvvui váldit sin dorskebivdorievtti eret ja dakko bokte rivvet sin árbevirolaš eallinláiibbi. Sii čujuhuvvojedje nu gohčoduvvon máksimalearreortnegii mas álggos lei vejolaš dinet moaddelot duháha jahkái.¹³

¹¹ Geahča earenomážit Eythorsson 1993.

¹² Reguleremiid birra maŋŋá 1989 – geahča maiddái Sámediggi 2004.

¹³ Dát lea buorránan veháš dan áigge rájes.

1990 rájes lea gonagasreabbá – muhtun Jaskesmeara šládja maid ruoššat leat buktán Guoládatnjárgga mearračáziide 1960-logus – iskorit laskan vuonain Várjjagis oarjjás guvlui. Sii geat eanemus gillájit dan dihtii, leat smávvaфанasguolásteaddjit vuonaid siste. Fierpmit divvet reappáin dalán go daid suohppu. Liidnabivddus borret reappát visot sevttiid dahje guliid mat leat dohpon vuokkaide.

Go 2002:s vuosttaš geardde šattai lohpi gonagasreappá bivdit vuovdima várás, de ráhkadedje guolástuseiseválddit njuolggadusaid mat vel oktii bidje stuorra oasi mearrasámiin dán dietnasa olggobeallái. Dušše fatnasat mat leat guhkibut go gávccii mehtera, besse bivdit reappá. Dasa lassin galggai vel leat bivdán vissis meari dorski dan guovllus, firpmiin dahje liinnain, guokte dan mañimuš golmma jagis. Ja dorski galggai maid leat bivdojuvvon fatnasiin mii lei badjel gávccii mehtera.

Dát dagahii ahte mánga vuotnaguolásteaddji gárte áibbas olggobeallái fanassturrodaga ja bivdojuvvon dorskemeari gáibádusa geažil. Vaikke vel leat ge fanassturrodagáibádusat veháš ložžejuvvon ja rundierpmesbivdu maid lea boahán mielde vuodđun go galgá ocat gonagasreabbáeari, de dábálaš vuotnabivdi lea ain olggobealde. Sis ii leat šat ealihanvejolašvuohta iežas set dološ ja árbevirolaš guolástanguovlluin. Mánggas dain geat eai oáččo reabbáeriid, leat dat seammát geat 1990:s gárte haga go dorskebivddu fanasearit čadahuvvojedje.

Dás leat maid eará váikkuhusat. Go mearrasámit smávimus fatnasiiguin eai šat oáččo dal juo dadjat mangelágan dietnasa guolásteamis, de sihkkovuvvojit guolástusmántallas. Nie gártet sii dušše astoáiggeguolásteaddjin.

Mánga mearrasámi báikegotti leat dál garrasit áitojuvvon daid ollu negatiivvalaš njuolggadusaid geažil mat eai váldde vuhtii árbevirolaš vuoigatvuodaid. Guolleeriid privatiseren gávpegálvun lea muhtun guovddáš áitta. Jus eriidoamasteaddjit vuvdet dáid, de báhcet báikegottit čohkkát guorosgedáid. Dat mii 10 000 jagi leamaš ássama vuodđun – *riekti* bivdit go guolli lea gávdnomis lagaš čáziin – lea váldon eret dain geat ássat mearrasámi guovlluin, ja addon earáide.

Dat mii lea dáhpáhuvvan guolástusreguleremiin mañimuš 15–20 jagi, lea várra vearrámus falleheapmi mearrasámiid kultuvrii ja ássamii áiggiid

čađa. Mearrasámit eai gildojuvvon ávkkástallamis iežaset guovlluid mearrariggodagaiguin virggálaš dáruiduhttináigodagas ge, vaikke Finnmárkkus 1902 maŋŋá eai galgan beassat eatnama oastit, muhto dušše láigohit dan. Dat máksá ahte ealáhusvuodđu bisui.

Muhto – dál lea dát ealáhusvuodđu jávkamin seammás go Norgga almmolaš áigumuš lea ahte sámegeielas ja kultuvrras galgá leat nana boahhteáigi.

Dát lea okta dain ipmašemos guovttesuoratvuodain Norgga politihkas odne.

Historjjálaš rievttit ja álgoálbmotrievttit biehttaluvvojit

Maŋimuš 15–16 jagi leat boah tán máŋga čielggadeami mat giedahallet álgoálbmotperspektiivvaid guolásteamis. Muhtumat dán gusket njuolga Finnmárkui dahje dain lea stuorra mearkkašupmi dán guvlui danne go Finnmárku lea stuorámuš sámefylka riikkas. Dalá professor Carsten Smith bijai earenoamáš dehálaš vuoddu čielggadeamistis *Samiske interesser og fiskerireguleringer* (Sámiid beroštumit ja guolástusreguleremat) mii geigejuvvui Guolástusdepartementii suoidnemánu 9. b. 1990.¹⁴ Deháleamos guorahallamat ja čielggadeamit dan maŋŋá leat *Sámi guolástuslávdegotti árvalus* 1997:s, Sámi vuoigatvuodálávdegotti nubbi oassečilgehus – NOU 1997:4 ja dán namuhuvvon lávdegotti álbmotriektejoavkku čielggadeapmi – NOU 1997:5. Dehálaš lea maiddái *Sámedikki dieđáhus guolásteamis birra ealáhussan ja kultuvrran riddo- ja vuotnaguovlluin* 2004:s.

Oktasaš buot dáid čielggademiin lea ahte dat čujuhit ahte álbmot- ja álgoálbmotriekti huksejit nana vuoddu dasa ahte sápmelaččain, álgoálbmogin, lea riekti guolleriggodagaide nannet kultuvrra ja ássama. Lea maiddái stuorra ovttamielalašvuohta ahte sámi ásašusain lea vuoigavuohta searvat mearrariggodagaid hálddašeapmái sámi guovlluin.

¹⁴ Okta váldosivain manne Carsten Smith ráhkadii dán čielggadeami, lei go dalá Sámedikki presideanta Ole Henrik Magga lei lokten mearrasámiid gáržžiduvvon guolástansveajolašvuodaid guolástusministara ovdii.

Muhto – áibbas beroškeahttá dan riekteáddejumis mii boahotá ovdan dáid oalle viiddis čielggademiin – de bohte eiseválddiid bealis 2004:s ja 2005:s áibbas eará oainnut: Historjjálaš geavaheamis ii leat relevánsa ja álgoálbmotrievttis ii leat makkárge mearkkašupmi mearrasámi guovlluid álbmogii!

Dien oktavuodas celkkii dalá guolástusministtar Svein Ludvigsen ságastis Sámediggái 23.9.2004 ahte álbmotriekti ii atte olbmuide sámi guovlluin mangelágan sierra historjjálaš vuoigatvođaid guollebivdui. Manne sámiid guolásteamis ii lean álgoálbmotrievtti suodjaleapmi, lei vuodušuvvon guovtti áššái:

- Ahte guolásteapmi lea doaimma masa dážat ge oassálastet.
- Ahte sámiin leat odđááigásaš fatnasat ja bivdobiervasat. (Ludvigsen 2004.)

Sártnistis Sámediggái miedihii gal guolástusministtar ahte oassi sámi álbmogis, earenoamážit riddogáttiin, leat árbevirolaččat ealihan iežaset lotnolasealáhusain, muhto áibbas earaláhkai go boazodoalus leat dát doaimmat maid sii leat juogadan eará dážaiguin. Son logai maiddái ahte buorre muddui sáhtá dadjat ahte Norgga sámiin ii leat šat árbevirolaš guolásteapmi, muhto sii guolástit odđááigásaš fatnasiiguin ja odđááigásaš, effektiivva bivdobiervasiguin seamma dásis go eará oassálastit ealáhusas, áibbas earaláhkai go eará álgoálbmogat eará sajis máilmmis. (Ludvigsen 2004.)

Nuppe sadi gos mearrasámiid vuoigatvuodát hilgojuvvojedje, lei áhperiggodatláhkálávdegoddi (Havressurslovutvalget) – mii buvttii čielggadeamis 2005:s. Bargonjuolggadusaidis mielde galggai lávdegoddi maiddái árvoštallat álbmotrivttiid ja politihkalaš geatnegasvuodaid maid Norga lea badjelassas váldán álgoálbmot- ja báikkálaš vuoigatvuodaid ektui (NOU 2005:10, s. 42). Dán viiddis fáddái geavahii lávdegoddi ovttá siiddu dan 286-siidosaš čielggadeamis. Čujutkeahtá mange čielga gáldui dahje mangelágan fágalaš árvoštallamii de celkkii lávdegoddi measta sánis sátnái dan seamma go guolástusministtar lei dahkan jagi das ovdal: Mearrasámiin eai leat mangelágan guolástusrievttit dahje vuoigatvuodát, eai historjjálaččat eai ge álbmotrievttálaččat (NOU 2005:10, s. 44).

Loahpaheapmi

Mearrasámit ja earát Finnmárkkus leat čađagaskka guolástan dan rájes go hologalaš hoavda Ottar deaivvadii sápmelaš guolásteddjiguin loahpageahčen 800-logu. Gaskkohagaid dan rájes leamaš Finnmárkku olbmuin maiddái láhkii čállojuvvon vuosttašriekti mearraguolásteapmái. Lea vejolaš ahte dát vuosttašriekti ain sáhttá leat fámus. Dasa lassin lea vel maŋimus nuppelot jagiid bohtán álgoálbmotriekti mii suodjala sámi árbevirolaš guolásteami. Dattetge – dan mielde mii daddjui guovddášeiseválddiid bealis 2004:s ja 2005:s – ii leat mearrasámiin ii ge finnmárukulaččain mangelágan *riekti* guolástit.

Dát bokta maid gažaldaga – leat go mearrasámit Norgga siskkáldas kolonijaálbmot go sis eai gávdno makkárga vuoigatvuodát lagaš, árbevirolaš mearrariggodagaide? Dat lea dutkanfáddá maid muhtun galggašii geahča-dišgoahtit.

Girjjálašvuhta ja gáldut

- ANNERS, ERIK 1991: *Den europeiske rettens historie*. 4. preanta. Oslo: Universitetsforlaget.
- AWEBRO, KENNETH 1988: Samernas Magna Charta? – *Nordisk Administrativ Tidsskrift* 1/1988 s. 118–121.
- 1989: Tilkomsten av lappkodicillen av 1751 ur svensk synsvinkel. ——— Lars Nila Lasko (doaim.), *Lappcodicillen av 1751 – var det samernas Magna Charta?* s. 80–101. Dieđut 1/1989. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- BALSVIK, RANDI RØNNING 1989: *Vardø. Grensepost og fiskevær 1850–1950* 1. Vardø: Vardø kommune/Várggáid gielda.
- BERG, BÅRD A. 1990: *Myndighetenes behandling av konflikten mellom rein-driftssamer og bønder i Nordland, Trøndelag og det søndenfjeldske på 1880- og 1890-tallet*. Historjja váldofágadutkamuš. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- BJARNAR, OVE 1989: Hvordan lappcodicillen ble til. – Lars Nila Lasko (doaim.), *Lappcodicillen av 1751 – var det samernas Magna Charta?* s. 62–89. Dieđut 1/1989. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- BRATREIN, HÅVARD DAHL 1998: «Passio Olavi», Et kildested om Finnmarks-

- fisket på 1100-tallet. – *Håloygminne* 1/1998 s. 117–121. Harstad: Hålogaland historielag.
- Budstikken*. Ny samling. Første Deel. Nr. 60-67. 1830. Christiania: Det Kongelige Selskab for Norges vel.
- BULL, KIRSTI STRØM 2005: Fisket i saltvann – betraktninger rundt rettighets-spørsmål. – *Kart og Plan* Vol. 65 1/2005 s. 9–16.
- CHRISTIANSEN, PER – SUNDE, JØRN ØYREHAGEN 2004: *Lokale og regionale fiskerettigheter i et rettshistorisk lys*. Prentekeahes čielggadeapmi Finnmárkku fylkkagieldda várás 29.10.2004. Tromsø.
- COLLET, MATHIAS 1757: *Amtmand Collets Relation angaaende Finmarken* (1757). Giedain čállojuvvon kopiiija. Oslo: Kildeskriftfondet.
- CRAMÉR, THOMAS 1972: Samebyernas yttrande över svensk-norska renbetes-kommissionens förslag den 24. februari 1967. Fra Gran m. flere samebyer. Beaváduvvon 6.3.1968. – *Ang. ny konvention mellan Sverige och Norge om renbetning m.m.* s. 1–18. Samernas Vita Bok 1. Stockholm: Svenska samernas riksförbund.
- EYTHORSSON, EINAR 1991: *Ressurser, livsform og lokal kunnskap. Studie av en fjordbygd i Finnmark*. Servodatdutkanama váldofágadutkanmuš. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- 1993: *Fjordfolket, fisken og forvaltningen*. FDH-rapport 1993:12. Alta: Finnmark distriktshøgskole.
- HANSEN, LARS IVAR – OLSEN, BJØRNAR 2004: *Samenes historie fram til 1750*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- JEBENS, OTTO 1986: Om lappekodisillen av 1751. – *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 3/1986 s. 217–337. Oslo: Universitetsforlaget.
- 1989: Lappekodisillen som grunnlag for rettigheter for samer i Norge på det privatrettslige plan. – Lars Nila Lasko (doaim.), *Lappcodicillen av 1751 – var det samernas Magna Charta?* s. 166–177. Dieđut 1/1989. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- 1999: *Om eiendomsretten til grunnen i Indre Finnmark*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- JOHNSEN, OSCAR ALBERT 1923: *Finmarkens politiske historie. Aktmæssig fremstillet*. Videnskapsselskapets Skrifter. II. Hist.-filos. Klasse. 1922:3. Kristiania.
- KRISTENSEN, ALLAN 2001: Samiske sedvaner og rettsoppfatninger – med utgangspunkt i studier av tingbøkene fra Finnmark for perioden 1620–1770. – Tom G. Svensson (doaim.), *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger* s. 33–57. NOU 2001:34.

- LUDVIGSEN, SVEIN 2004: *Innlegg til Sametingets fiskeripolitiske debatt*. Sárdni Sámedikki guolástuspolitihkalaš ságastallama oktavuodas 23.9.2004. http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/Fiskeridepartementet/Taler-og-artikler-arkivert-individuelt/267808/innlegg_til_sametingets_fiskeripolitiske.html?id=268399 (lokaliserejuvvon 10.05.2007).
- NEDKVITNE, ARNVED 1988: «*Mens Bønderne seilte og Jægterne for*». *Nordnorsk og vestnorsk kystøkonomi 1500–1730*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NIEMI, EINAR 1983: *Vadsøs historie. Bind 1. Fra øyvær til kjøpstad (inntil 1833)*. Vadsø: Vadsø kommune/Čáhcesullo gielda.
- NAČ = Norgga Almmolaš Čielggadeamit 1984:18 S. *Sámi vuoigatvuodaid dili birra*.
Norges Lover 1687–2005. 2006. Oslo: Gyldendal akademisk forlag.
- NOU 2005 = Norges Offentlige Utredninger 2005:10. *Lov om forvaltning av viltlevende marine ressurser. Havressursloven*.
- PEDERSEN, STEINAR 1986: *Laksen, allmuen og staten*. Dieđut 2/1986. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- 1994: Bruken av land og vann i Finnmark inntil første verdenskrig. – *Bruk av land og vann i Finnmark i historisk perspektiv* s. 13–133. NOU 1994:21.
- 1997a: Momenter om Lappekodisillen og samiske rettigheter i Finnmark, 1751–1889. – *Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett* s. 78–89. NOU 1997:5.
- 1997b: Sámi mearrariggodagaid geavaheapmi Finnmárkkus. – *Sámi guolástuslávdegotti árvalus* 10.4.1997.
- 2006: *Lappekodisillen i nord 1751–1859. Fra grenseavtale og sikring av samenes rettigheter til grensesperring og samisk ulykke*. Nákkosgirji. Tromsø: Institutt for historie, Det samfunnsvitenskaplige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Sámedikki dieđáhus guolásteami birra ealáhussan ja kultuvran riddo- ja vuotnaguovlluin*. Meannuduvvon áššis 36/04. 2004. Kárášjohka: Sámediggi.
- SANDVIK, GUDMUND 1989: Europeisk rettshistorie i mellomalderen. Førelsesningar. – *Jussens venner* 6/7 1989 s. 231–315. Oslo.
- 1998: Grensetraktaten og Lappekodisillen av 1751. Jurisdiksjon eller statlig eiendomsrett. – Steinar Pedersen (doaim.), *Lappekodisillen. Den første nordiske samekonvensjon?* s. 13–27. Dieđut 3/1998. Guov-

- dageaidnu: Sámi Instituhtta.
- SCHNITLER, PETER 1985: *Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller 1742–1745*. Bind 3. Doaimmahan Lars Ivar Hansen ja Tom Schmidt. Oslo: Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt.
- SCHOU, JACOB HENRIC (doaim.) 1795: *Chronologisk Register over de Kongelige Forordninger og Aabne Breve, samt andre trykte Anordninger som fra 1670 af ere udkomne, tilligemed et nøiagtig Udtog af de ennu gjeldende, for saavidt samme i Almindelighed angaae Undersaatterne i Danmark og Norge, VII Deel. 2. preanta*. København.
- SOLEM, ERIK 1970: *Lappiske rettsstudier*. 2. preanta. Oslo: Universitetsforlaget.
- SUNDE, JØRN ØYREHAGEN 2005: Skal staten eiga fisken? Kronihkka *Bergens Tidende*-áviissas 17.12.2005.
- 2006: Fiskerettar i saltvatn og *Lex Non Scriptum* i norsk rett og rettshistorie. – *Tidsskrift for Rettsvitenskap* Vol. 119 2/3 2006. Oslo.
- TARANGER, ABSALON 1904: Tilblivelsen af Grænsetraktaten mellem Norge og Sverige af 7/18 Oktober 1751 med dens 1ste Kodiciel om Lapperne samt denne Kodicils Indhold. Afsnit 2. – *Lappekommissionen av 1897*. Kristiania.
- TØNNESEN, SVERRE 1979: *Retten til jorden i Finnmark. Rettsreglene om den såkalte «Statens umatrikulerte grunn» – en undersøkelse med særlig sikt på samenes rettigheter*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- ØREBECH, PETER 2004: *Kaste perler for svin*. Smávva čálus mii lea beaiváduvvon 12.1.2004 ja maid lean ožžon čállis. Maiddái prentejuvvon lohkkibihtán ollu Davvi-Norgga áviissain.

Why are Coastal Sami left with no rights in the sea fishery?

The testimony of an eyewitness at the end of the 9th century, tells about Sami fishermen and hunters on the coast of what is now the northernmost part of Norway and the Kola Peninsula in Russia. Since then, fishing and the exploitation of marine resources, has been the primary material basis of human existence and Sami culture in that area. This article presents an historical overview of the fisheries in Finnmark county in Norway, the former

legal measures that prioritised the fishing activities of both Sami and others in the county and the current challenges that are facing the traditional small scale Sami fishing communities.

Increasingly larger vessels combined with extremely effective fishing gear and new ways of quota allotment and their privatisation and negotiability, has for some time deprived many coastal Sami of their ancient right to fish in traditional local waters. This directly endangers coastal Sami culture.

Even though Norway is at the forefront of promoting human, minority and indigenous rights, and many clarifications and reports have stated that the coastal Sami have an indigenous *right* to make their living from marine resources, little has been done to improve the situation. In July 2004, the Norwegian Minister for Fisheries went to so far as to deny that any such rights existed, be it on basis of customary use or on the ground of indigenusness. This major political paradox is commented on at the end of the article.

Steinar Pedersen

Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš
steinar.pedersen@samiskhs.no